

פתיחה

הגמרא במסכת יבמות (סד ע"ב) כותבת שמספר נשים נפקדו בראש השנה, וביניהם חנה. כפי שמתארים הפסוקים בספר שמואל ומרחיבה הגמרא במסכת ברכות (לא ע"ב), חנה נפקדה בין השאר בזכות ברכת עלי הכהן, שראה את חנה מתפללת בשקט, וחשב שהיא שיכורה: "וְחָנָה הָיָה מְדַבֵּרֶת עַל-לִבָּהּ רֶק שִׁפְתֶיהָ נִעֲוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמָע וַיַּחֲשֶׁבֶּהָ עָלֶי לְשֹׁכֶרָה". ומדוע שיחשוד עלי שהיא שיכורה? ייתכן שטעם הדבר היה, שבאותם זמנים לא נהגו להתפלל בלחש, אמנם **נתנאל אלינסון** (שיעור) הציע הסבר משלים.

לטענתו לשון 'מימים ימימה', החוזר מספר פעמים בתנ"ך וגם במעשה חנה (שם נאמר שאלקנה בעלה היה עולה למשכן 'מימים ימימה'), מרמז על חג נוסף שנהג באותם זמנים, ואשר חל בט"ו באב. בתאריך זה המסמל גם את סוף הקיץ שמזג האוויר מתמתן, בצרו את היין עליו עמלו חודשים ארוכים, בציר שכלל שמחה מרובה (וכמתואר לאחר מעשה פילגש בגבעה, שבני בנימין לקחו את המחוללות בכרמים, בחג שנהג 'מימים ימימה'). משום כך חשד עלי הכהן שהיא שיכורה, שכן אם מדובר בחג היין, הסיכוי לשכרות גובר. ובלשונו:

"בשעה שאלקנה עולה לרגל, זה קרה ככל הנראה בט"ו באב, כי חכמים אומרים שבראש השנה נפקדה חנה, ועל כן בט"ו באב זה הרגל לפני בו חנה מתפללת... עלי יושב בפתח המשכן בשילה וחנה קמה ונכנסת אל המשכן מרת נפש... וחנה מדברת על ליבה רק שפתיה נאות וקולה לא ישמע... ועלי חושבת אותה לשיכורה... אם זה קורה בט"ו באב הוא בטוח שיש את אותן מחולות שבחוץ... וכנראה בתוך חגיגות התירוש והיין האלה, אישה שיכורה אחת נכנסה למשכן."

כפי שנראה השבוע בהרחבה, מתפילת חנה הגמרא במסכת ברכות (שם) לומדת מספר הלכות בענייני תפילה, ובין השאר, ההלכה שיש להתפלל שמונה עשרה בשקט, שכן נאמר בחנה שקולה לא נשמע. בעקבות כך, נעסוק השבוע בשאלה האם צריך להתפלל בהכרח בשקט, מה דין המשמיע לאוזניו את תפילתו, והאם יש הבדל בעניין זה בראש השנה ויום כיפור. כמו כן וליסיום, נראה סוגיה בה עסקנו בעבר הקשורה לנושא זה והוא האם מותר לומר בקול רם את הווידוי בתפילות ימים נוראים.

תפילת לחש

כפי שראינו בפתיחה, הגמרא במסכת ברכות לומדת מחנה שתפילה צריכה להיות בלחש, ועל טעם הדבר כותבת הגמרא במסכת סוטה (לב ע"ב), שרצו לחוס על עוברי עבירה, שלא ישמעו את וידוים ולא יתביישו. ומוסיפה הגמרא, שדין זה נלמד מהחטאות והעולות, שבמקדש נשחטו באותו המקום. ועל אף שדמם נזרק באופן שונה, שכן דם חטאת נזרק בחלק העליון של המזבח ואילו דם עולה בחלק התחתון של המזבח, ענין זה ידוע רק לכהן העובד ולא לשאר הנוכחים מסביב, לשמור על כבוד החוטא.

לאחר שציידו שיש להתפלל בלחש מסיבה חיובית כדי לא לבייש חוטאים, הגמרא במסכת ברכות (כד ע"ב) מביאה שני טעמים מדוע לאחר זמן נקבע שאסור להתפלל בקול רם. **טעם ראשון**, יש בכך קטנות אמונה, כאילו הקב"ה יכול לשמוע רק תפילה הנאמרת בקול רם¹. **טעם שני**, המתפלל בקול גדול נראה כנביאי השקר, שהיו זועקים בקול רם. ובלשון **המהרש"א** (סוטה שם) שכתב, שאם כולם היו מתפללים בקול לא שייך הטעם שרצו לחוס על עוברי עבירה. ובלשונו:

"ויש לדקדק, דהכא קאמר טעמא כדי שלא לבייש עוברי עבירה, ובברכות אמרינן ביה טעמא אחרינא, המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה, ופירש רש"י שם, כאילו אין הקדוש ברוך הוא שומע תפלת לחש עד כאן לשונו. ויש ליישב, דודאי אם היו כולי עלמא משמיעין קולן בתפלתן לא הוה שייך ביה מקטני אמנה, אלא כיון דתיקנו תפלת לחש משום עוברי עבירה, מאן דלא חש בהא ומשמיע קולו טפי משאר אינשי הרי זה מקטני אמנה."

עם זאת, כפי שציין **הרמב"ן** בפרשת בא (יג, יב ד"ה ולפיכך), כאשר הגמרא דנה בסוגיה ואוסרת להתפלל בקול רם, היא מתייחסת רק לתפילת שמונה עשרה הנאמרת ביחידות ויש חשש של קטנות אמונה, השוואה לנביאי השקר, בוושה מפני החוטאים וכו'. לעומת זאת תפילה הנאמרת בציבור, וכמו תפילת אנשי יינוה לאחר ששמעו גזירת ה' שהעיר תמחק אם לא יחזרו בתשובה, יכולה להיאמר בקול רם. כמו כן, כאשר מדובר בשבחים לקב"ה ולא בווידוי או בתחנונים, אלו יכולים להיאמר בקול רם.

השמעה לאוזנו

נחלקו הראשונים, האם כאשר הגמרא אוסרת להתפלל בקול רם, היא אסרה גם השמעה לאוזן המתפלל עצמו:

א. **הרשב"א** (ברכות לא ע"א ד"ה וקולה) נראה שסבר, שלכתחילה אין להשמיע אפילו לאוזנו. אמנם הוא ציין שמדברי הירושלמי (ברכות ד, א) עולה שמותר להשמיע, שכן שם מובא שאפילו רבי יוסי הסובר שמי שלא השמיע לאוזנו בקריאת שמע לא יצא ידי חובה, בתפילה הדין שונה, וגם אם לא השמיע לאוזנו יצא, ומשמע שיצא רק בדיעבד ולכתחילה יש להשמיע. אלא שבתוספתא (ג, ט) מובא 'יכול יהא משמיע קולו לאוזניו? פירש בחנה... 'רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע', כך שהיא שוללת השמעה לאוזן. כך פירש **הבית יוסף** (או"ח או"ח קא) גם את דברי הזהר הכותב, שתפילה הנשמעת לאוזן אדם, לא מתקבלת למעלה.

עם זאת ציין הרשב"א, שבמקרה שיש צורך בתפילה הנשמעת לאוזנו, מותר להשמיעה לכתחילה, ולכך יש שתי דוגמאות. דוגמא ראשונה בירושלמי המספר, שרבי יונה התפלל בקול רם, כדי שמתוך תפילתו אנשי ביתו ילמדו להתפלל. דוגמא שניה, הגמרא הפוסקת שיש להתפלל דווקא בלחש, מביאה דברי רב הונא המסייג כלל זה, ומורה שאם אינו מסוגל להתפלל בכוונה כאשר מתפלל בלחש, ניתן להתפלל גם בקול רם ביחיד (ולא בציבור). ובלשון **כף החיים** (קא, ח - ט) שכך פסק:

¹ בעבר (ויחי שנה ה') ראינו שהגמרא במסכת ברכות, אוסרת לומר פעמיים קריאת שמע ברצף, שמא יחשבו שיש בשמיים שתי רשויות. אמנם ראינו את דברי **הב"ח** (ז, יו, ז) שטען שרק האומר בקול עובר על איסור, שכן אז השומעים סוברים שהוא מקבל עול מלכות לשתי רשויות. לעומת זאת האומר בשקט, לא זו בלבד שאין בכך איסור, אלא שכאשר הוא לא כיוון בקריאה הראשונה חובה עליו לשוב ולקרוא בכוונה. **השולחן ערוך** (שם, יא) חלוק על הב"ח, וסבור שאיסור הגמרא נוהג בין אם קוראים בקול ובין אם קוראים בלחש, והבעיה היא לא רק מפני הרואים.

"והדעת נותנת שיותר טוב להשמיע לאזניו כי אז יוכל לכוון יותר... מיהו בזהר משמע דלא ישמיע קולו בתפלתו לא לאחרים ולא לאזנו... וכן כתב רבי חיים ויטאל וזה לשונו 'התפלה אינה נכנסת בשום רקיע, כי אם אותה דלא אשתמעת לאזניו... אז היא רוחנית מאוד מגדר טבע רוח האדם שהיא פנימית ורוחנית'... ומיהו אין זה אלא דוקא למישרים ואורחותם כי שיח וכי שיג להם לכלכל את דבריהם במשפט האורים, אמנם להמון העם תיסיגי שלא ישמיעו לאחר."

ב. **הרמב"ם** (תפילה ה, ט) **והמאירי** (ברכות לא ע"א, ד"ה המתפלל) חלקו וסברו, שלכתחילה יש להשמיע לאוזנו בתפילה וכדברי הירושלמי, וכן פסקו **השולחן ערוך** (קא, ב) **והמשנה ברורה** (שם, ה). כיצד יישבו דברי הזוהר? מעבר לכך שהרמב"ם והמאירי לא ראו את דבריו ולכן לא יכלו להתייחס לדעתו, מסתמא שגם היו דוחים דבריו, שכן אין בכך הזוהר לדחות מקורות מפורשים בתלמוד. בנוסף, יש שביארו שגם כוונת הזוהר היא לשלול רק את המשמיע לאנשים אחרים, ולא את המשמיע לאוזנו.²

כיצד יישבו דברי התוספתא? אפשרות ראשונה הציעו **המאירי** (שם) **והרב שאול ליברמן** (תוספתא כפשוטה) שיש גרסאות שונות בדבריה, ולפי חלק מהראשונים הגרסה היא 'יכול יהא משמיע קולו', ולא 'יכול יהא משמיע קולו לאוזנו', כך שהיא שוללת השמעת קול ולא השמעת קול לאוזנו. אפשרות שניה הציע **הב"ח** (קא, ה) שכוונת התוספתא לדון בשיטת רבי יוסי; האם חובה להשמיע לאוזנו את התפילה, ואם לא עשה כך לא יצא ידי חובה? והתשובה: יצא ידי חובה, ולראייה שחנה לא השמיע קולה. ובלשונו:

"תימה מאי זו ראייה (מהתוספתא), הא איכא לפרש דהכי קתני יכול יהא משמיע לאזניו וכו' כלומר יכול שיהא צריך להשמיע לאזניו וכדסבירא ליה לרבי יוסי בקריאת שמע, דאם לא השמיע לאזניו לא יצא הכי נמי בתפילה, וקאמר כבר פירש בחנה וקולה לא ישמע... דאף על גב דלרבי יוסי בקריאת שמע צריך להשמיע לאזניו מדכתיב שמע, ואם לא השמיע לאזניו לא יצא, בתפילה מודה רבי יוסי דאין צריך להשמיע לאזניו."

קול רם בימים נוראים

להלכה כאמור, מוסכם שגם מי שאינו יכול לכוון בתפלתו אלא בקול רם, אינו יכול לעשות זאת בציבור, שכן יפריע לנוכחים סביבו. אולם, בפועל מנהג רבים בימים הנוראים להתפלל בקול, והבית יוסף (או"ח קא, ג) הביא שאכן **ספר הפליאה** סבר שמנהג זה טעות, שהרי סותר את דברי הגמרא. כך כתבו גם **התוספות** (פסקים ראש השנה, עב) שנקטו, שמכיוון ורבים לא יודעים את הברכות ומתפללים בקול רם, נמצא שאחד מטעה את חברו, ובלית ברירה צריכים הם לצאת ידי חובה בתפילת החזן.

המרדכי (יומא תשכה) כתב ללמד זכות על מנהג זה, שכן כפי שראינו לעיל הירושלמי כותב שרבי יונה היה מתפלל בקול רם כדי ללמד את בני ביתו את סדרי התפילה, וגם במקרה זה מטרת התפילה בקול רם היא ללמד חברו את דקדוקי התפילה. והוסיף, שאין לחשוש להטעיית הציבור, שכן כולם מחזיקים מחזורים בידיהם. באופן דומה כתב **הט"ז** (קא, ב), אם כי ציין שמטרת התפילה בקול רם היא לעורר את הכוונה, הנדרשת במיוחד בימים נוראים. ובלשון המרדכי:

"אף על פי שכל ימות השנה מתפללין בלחש, כדילפינן פרק אין עומדין מקראי דחנה וקולה לא ישמע, מיהו בראש השנה ויום כיפור אומרים בקול רם, כדי שילמדו זה את זה, ולהטעות לא חיישין כיון שמצוין בידם מחזורים ותפלות. כדאמרין בירושלמי פרק תפלת השחר, רבי יונה כד הוה מצלי בביתיה הוה מצלי בקלא, כי היכי דילפי מיניה בני ביתו, וכד הוה מצלי בבי כנישתא הוה מצלי בלחשיה, כי היכי דלא ליטעו אינשי."

להלכה כתב **השולחן ערוך** (קא, ג) שיש אומרים שבראש השנה ויום כיפור מותר להתפלל בקול רם, ונראה שפסק כדעה זו. כך כתב **הרמ"א** (שם) שנוהגים, אם כי הוסיף שלא יגביהו את קולם יותר מדאי, שהרי כאמור הגמרא במסכת ברכות כותבת שהמגביה קולו יותר מדאי הרי הוא כנביאי הבעל (מעבר להפרעה המוגזמת לתפילת הציבור). **המגן אברהם** (שם, ד) הוסיף, שהיכול להתכוון בשקט עדיף שכך יעשה וזאת בעקבות דעת הזוהר שאין להתפלל בקול את התפילה.

יודיו בקול רם

נקודה בעייתית נוספת אותה מעלה המרדכי ביחס לתפילה בימים נוראים, היא אמירת הווידוי בקול רם. כפי שראינו בעבר (יום כיפור שנה ה'), הגמרא במסכת יומא (פו ע"ב) מביאה מחלוקת בין רבי יהודה בן בבא לבין רבי עקיבא, האם אדם שחטא בחטא שאינו מוזכר בנוסח הווידוי הרגיל, יכול להזכיר ולפרט את חטאו. רבי יהודה סובר שניתן לפרט, ולראייה ממשא רבינו שפירט חטאי עם ישראל בעגל. רבי עקיבא חולק וסובר, שכיוון שכתוב 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה', משמע שאין לפרט את החטא.

להלכה כתב **הבית יוסף** (תר), שלמרות שלכאורה יש לפסוק כמו דעת הר"ף והרא"ש הסוברים שאסור לפרט חטאים שבין אדם למקום, מכיוון ויתכן שגם רבי עקיבא (והם בעקבותיו) לא נקט שאסור לפרט את החטא, אלא שעדיף שלא, על כן הרוצה לסמוך על רבי יהודה בן בבא והרמב"ם ולפרט, יכול לעשות כך. עוד הוסיף, שיתכן שגם לדעת הר"ף והרא"ש שאסור לפרט את החטאים, הכוונה דווקא בקול, שאז נראה שאינו מתבייש בחטאו וכדברי הירושלמי שראינו לעיל, אך בלחש מותר ואף יש בכך עניין.

גם **הרמ"א** (שם) **וערוך השולחן** (שם, ד) פסקו כך, והוסיפו בעקבות דברי המרדכי שראינו לעיל, שלמרות שאת הווידוי על סדר אותיות הא' ב' (אשמנו, בגדנו וכו') אומרים בקול, ולכאורה מפרטים בו את החטאים במידה מסוימת, אין בכך סתירה לדברי רבי עקיבא הר"ף והרא"ש שאין לפרט בקול חטאים שבין אדם למקום, שכן מדובר בנוסח משותף ואין ממש פירוט חטאים.

שנה טובה! קח לקרוא בשולחן החג, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...

² מחלוקת זהה ראינו בעבר (שמחת תורה שנה ח'), ביחס לשאלה האם העולה לתורה, וקורא בלחש עם בעל הקורא (שכן אם לא ייקרא עימו, יש חשש של ברכה לבטלה, שהעולה מברך על קריאתה ולא קורא), יכול לקרוא בלחש באופן בו משמיע לאוזניו. **השולחן ערוך** (קמא, ב) בעקבות דברי הזוהר השולל קריאה מעין זו, סבר שעליו להימנע מלהשמיע לאוזנו, ולדעת הרמ"א אין איסור להשמיע לאוזנו, הן מחמת שאין הלכה כדברי הזוהר נגד הפוסקים, והן מחמת שגם את הזוהר ניתן להבין שהאיסור הוא לגבי שאר הנוכחים שלא ישמעו את הקריאה בלחש, אך לא לגבי העולה עצמו.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף? מוזמן במייל: tora2338@gmail.com או בערוץ הוואטסאפ 'הלכה בפרשה'.